

छित्ताचदुष्टिकित्स्यासिद्धोषजाः लिङ्गवर्ति इति ख्याता लिङ्गार्थ इति यापरे
 ६ इति उपदेशानिदानं अक्रमाद्येप सुवर्द्धियोमिवाद्येपि मूठधीः बाध्य
 स्तस्य जायते दश वाष्टोचसकजाः १ गोरसर्षपसंस्थानशक्निर्भुगहेतुका
 पिडका श्लेष्मवाताभ्यां ज्ञेया सर्वपिक्वावुधैः २ कठिनाविषमे भुग्रे वायुनास्थि
 लिका भवेत् शुर्कैर्यत्पूरितं सम्पुंथितं नाम तत्कफात् ३ कुंभी कारत्तपित्तो
 प्याजां वा वास्थिनिभा शुभा तुल्यजां वज्रलं विंघायया प्रोक्तं विचक्षणेः ४ म
 दितं पीडितं यत्तु संरद्धं वातकोपितः पानिभ्यां भृशं संमूढैः संमूढपिडका भवेत्
 ५ दीर्घवद्यश्च पिडका दीर्यते मध्यतस्तुया सोक्मंथः कफास्तभ्यां वेदना रोम
 हन्त ६ पित्तशोणितसंभूता पिडकां पिडका चित्ता पद्मकर्णिक संस्थाना
 ज्ञेया पुष्करिकेति सा ७ स्पर्शहोनि तु जनये श्रोणितं प्रकृषितं मुद्रमास्को

दुर्मग

एमारुतारुतपित्तोद्भवा मता ८ व्याधिरेषोत्तमो नाम शकजीही निमित्तज्ञाः द्विप्रेसु
 खेर्तिगोचिंतयस्य समंततः ९ वातश्लेष्मितांशो व्याधिसंज्ञेयः सतयो नकः वातपित्तं
 कृतो ज्ञेयः काकोश्वरदाहकृत १० कृष्णैस्फोरैः सरत्ताभिः पिडकाभिर्निपीडितं यस्य
 वस्ति उज्ज्वलाग्ना ज्ञेयं तच्छ्लेष्मितांशुर्वदं ११ मांसदोषेण जानीयात् सार्वदं मांससंभव
 शीर्यते यस्य मांसानियस्य सर्वाश्च वेदनाः १२ विद्धातं मांसपाकं तु सर्वदोषकृतं
 भिषक् विदुधिसन्निपातेन यथोक्तमभिनिर्दिशेत् १३ कृष्णानि चित्तानि स्रूयवा
 श्शकानि सविषानि वा पाचितानि पचंत्याशु मेदं निरवशेषतः १४ कालानिभू
 त्वा मांसानि शीर्यते यस्य देहिनः सन्निपातसमुप्यस्तुतान विधाति तत्कालकान
 १५ तत्र मांसार्वादयश्च मांसपाकश्च यः स्मृतः विदुधिसंज्ञं सिध्यंति ये वा स्युस्तत्
 कालका १६ इति शकदोषनिदानं विरेधीन्यन्नपाक्कानि द्रवस्निग्धगुननिच

भजतामागतां वैरीं वोगाश्चान्प्रतिवृत्ता १ व्यायाममग्निसंतापं परिभुनिषे
विनो वर्तमभ्रमभयात्तीनांदुतं शीतांबुसेविनां २ अजीर्णध्यासिनांचैव पंचकमी
पचारिणां नवान्नदधिमत्स्यानित्तवणा मुनिषेविनां ३ माखमात्तकपिष्टा
न्नतिलक्षोरगुडाशिनां व्यापंचाजीर्णेन निद्रांच भजतां दिवा ४ विप्रान्
गुरुनवर्षयतां पापं कर्म च कुर्वतां वातादयोऽस्रयो दुष्टाः स्वग्रत्तमां समं बुध ५
दूषयंतु सकुष्ठानां सप्तकोट्यसंग्रहः अतः कुष्ठानि जायंते सप्त वैकादशैव तु
६ कुष्ठानि सप्तधा दोषेण्यगदंष्ट्रैः समागतेः सर्वेष्वपि दोषेषु व्यपदेशो धिक्
स्तथा ७ अतिशूराः खरस्पर्शः स्वेदः स्वेदविवर्णता दाहः कंडूस्त्यचिस्वापः
तोदकोटोन्नतिस्तम् ८ वृणानामधिकं शूलं शीघ्रं त्यतिचिरस्थितिः रूढानामपि

रक्तत्वं निमित्तेत्योपिकोपनं ८ रोमहर्षोऽसृजः काष्ठं कुष्ठं क्षणमग्रजं च क्षमा ३
 एकपात्ताभं यद्दृष्टं पञ्चतनुं १० कपालंतोदबहुलं तत्कुष्ठं क्षणमग्रजं नुगदा
 हरागकंडूभिः परितो रोमपिंजरं ११ उद्वं वरकफाभासं कुष्ठमोद्वं वरं वदेत श्ये
 तं रक्तं स्थिरं श्पावं स्निग्धमुत्सन्नमञ्जुं १२ केशून्मन्योन्संयुतं कुष्ठमंजुतम
 च्यते कर्कशं रक्तपर्यन्तमंतः श्पावं सवेदनं १३ यदृक्ष्यजिह्वा संस्थानं मस्य
 जिह्वंतदुच्यते स्वस्वेतं रक्तपर्यंतं पुंडुरीकदलोपमां १४ सोत्सेधं सरागं च पुं
 उरीकं प्रचक्षते श्वेतं ताम्रं च तनुचरजो ध्रुवं विमुच्यते १५ प्रापश्चोरसित
 त्सिद्धमञ्जुतं बुककुसुमोपमां यत्काकनंति कावरीं सपावंती वृवेदनं १६ त्रिदो
 षलिंगंतत्कुष्ठकाकनं नैव सिध्यति अश्वेदनमहावस्तुजन्मस्य सकलोप
 मं १७ तदेव कुष्ठं चर्मरिखवहलं हस्तिचर्मवत् श्पावं किनः खरः सर्पश्च पञ्च

विषयस्य

किरिमंस्मृतं १२ वैपादिकं पानिपादः स्फुटनं तीव्रवेदनं कंडुमादिः सरगेश्चगणै
रत्नं सकंचितं १८ सकंडु एगपिडकं ददुमंडलमुद्गतं रत्नं सश्लं कंडुसस्फोट
नं यद्गलं त्यपि २० यच्चर्मदलमीषातं स्पर्शसहनुमुच्यते सुस्मावेद्यश्च
पिडकाः श्रववन्धः यमेत्युक्ताः कंडुमंत्यः सदाहाः २१ सैव स्फोटेः स्तीवृदाहेऽपि
तास्तेषां पारणो कछुरग्राहियोश्च सकंडुपिडेकाश्चावावहृश्चावाविचर्चिकाः
२२ स्वरंश्चावा उरां रूक्षं वाता त्वं सवेदनं पित्तात्प्रकोपितं दाहं रागाश्चा
वान्वितं मतं २३ काकाक्षौदिघनं स्निग्धं सकंडुशैत्यगौरवं द्विलिंगं द्वंद्वं कु
ष्ठं त्रिलिंगं सन्निपातकं २४ त्वक्स्थे वैवरण्यमंगेषु कुष्ठे रोक्षं च जायते त्वक्
स्थे गोरोमहर्षश्च स्विदस्यापि प्रवर्तनं २५ कंडुर्विषयकश्चैव कुष्ठे शोणितसं
स्मृतं बाहुल्यं वक्त्रश्च कर्कशं पिडकोद्गमाः २६ तोदस्फोटस्त्विह रत्नं च कुष्ठे मांसं

समाश्रिते दंपत्योऽकुष्ठवाहुल्यादुष्प्रशोणितप्रुष्योः यदापत्यंतयोऽतीतं त्रेयंतदीपि
 कोष्ठं २१ कोरणं गतिर्योगानां सवेदः क्षतसर्परां मेदाः स्यान्गतेति गंग
 गुक्तानितयेव च २२ नाशामंगोक्षिरागश्चक्षतेषुक्रमिसंभवः स्वरोपधात
 श्रभवेदस्य मज्जास्थिसमाश्रिते २४ साध्यं त्यग्लसं सस्यावातश्लेष्माधि
 कंचपत मेदसिद्वंद्वजं जाप्यं वज्जं मज्जास्थिसंश्रियं ३० त्रिमिहृत्क्षुसिमंदाग्नि
 संयुक्तं यत्रिदोषजं प्रभिनंयुष्मतांगं चरत्तनेत्रहतस्वरं ३१ पंचकर्मगुणातीतं कु
 ष्ठं तिहकुष्ठिनं वातेन कुष्ठं कपास्तं पित्तेनौदुवरं कफस्त ३२ मंडलाख्यविव
 चीचक्षुश्चाप्यं वातपित्तजं वर्मेव कुष्ठं किटिभंसिध्मात् सविपादिकाः ३३
 वातश्लेष्मोद्भवाश्लेष्मपिताददुशता उषी पुंडरीकं सविस्फोटं पापचर्मदलंतप्या
 ३४ सर्वस्यात्प्राक्पुर्वं त्रिकंदद्रुसकावनं पुंडरीकं चिन्ते च महाकुष्ठानि सप्त

तु ३५ कुष्ठैकं संभवं श्वेतं तत्र किला संचा मुणं भवेत् निर्दिष्टमपरिस्त्रावो विधात
द्रव संश्रयं ३६ वाता दूता नृणं पिता ता मुकमलपत्रवत् स एहं रोम विध्वंसिक फल
श्वेतं धनं गुण ३७ संकंदुरं क्रमादुक्तमा समेका सुचादिशेत वरणे नैवेदसु भयं न
छोत्तरे नरं अशुक्तं रोम बहुलं मसहस्रम पोनव ३८ अनाग्निदत्तजं साधं
श्चित्रवर्जं ३९ यो न्यपा गुह्यपाणि मलोष्ठेषु जातमप्यचिरंतनं ३८ वर्जनीयं विशेषे
षेण किला संसिद्धि मिच्छता प्रसंगाद्वा न संस्पर्शनिश्वासात् सह भोजनात् सह
संस्पर्शान् द्यापि वस्त्रमात्यानुलेपनात् ४० कुष्ठं चरश्च श्लेष्मश्च नेत्रा मिषं द
एव च औषधसर्गि रोगाश्च संक्रामंति नरान्नरं ४१ इति कुष्ठनिदानं शीतमात्र
संस्पर्शप्रदुःशो कफमात्रतो पित्तेन सह संभूय बहिरंतश्च सर्पतः १ पिपासा उचि
हस्तासंक्षेपसादा ममोरवं रक्तलो वनता तेषां पूर्वकूपस्य लक्षणां २ वरुणदृष्ट

संस्रानः शोषः संजायते वहिः सकंडतोदग्रहलच्छर्दिज्वरविपाहवान् ३ उदरमिति
 तं विंधा छितमिन्नमपापरे वाताधिकं शीतपित्तं उदरस्तु कफाधिकः ४ उत्सर्गो
 अस्तरागो अकंडुमद्विश्चमंडलेः श्लेष्मिरु कफजोवाधिः उदरः परिकीर्तितः ५
 असम्पग्वमनो दीर्घपित्तश्लेष्मा ननिग्रहेः मंडलग्निसकंडुनिरागवृत्तिवहनि
 मत् ६ उत्कोठः सानुबंधश्चकोठ इत्यभिधीयते इति शीतपित्तोदरकोठनिदानं
 विजुद्धुष्टासु विदाहपित्तप्रकोपिपानां नभजोविदग्धं पित्तं स्वहेतुपचितं पुरा
 यदत्तसु पित्तं प्रवदंति संतः १ अविपाकस्तमो ज्ञेयति तासु प्रारगोरैव हल्केठदा
 हा नृभिश्चासु पित्तं वदेद्विषक २ नृदाहमूर्च्छाभ्रममोहकारिप्रयात्प्रयात्यया
 वाविधप्रकारं हृत्तासकोठानलसादृश्वस्वेदागपीतत्वकरं कदाचित् ३ वातां
 हरिपीतकनीलकृष्णमारुतरक्ताभमतीववासं मत्स्योदकाभंत्वतिपिच्छलाहं

गले तु श्लेष्मिकु उतः प्रस्यधो श्लेष्मानिलो श्वास उजो पपन्नं मर्मद्विन्दुस्तरमेवमा
हर्क्ताससंज्ञनिपुनाविकारं ३० वृत्तो न तोयः स्वययुः सदाहः सकंदूरे वा कम्पदुर्गु
श्च नामैकवन्दः परिकीर्तितो सौ व्याधिर्वक्ता सक्षतजः प्रसूतः ३१ समुन्नतं वृत्तम
मंददाहंती वृज्वरं वन्दमुदाहरंती संचापि पित्तक्षतजप्रकोपाद्देयं सतोदं पवनात्म
जं च ३२ वर्तिर्धना कंठनिरोधनी तु चिंता मिमात्रं पिशितप्ररोहैः अनेक उक्त्वा प्राण
हरं विदोषा ज्ञेया शतव्रीतुशतद्विरूपा ३३ ग्रंथिर्गले त्वामलस्थिमात्रस्थिरोत्प
उगः कफरक्तमूर्तिः संतद्व्यक्ते शक्तमिवाशतं वसप्रसूता ध्वस्तुगित्ता युसंज्ञः ३४
सर्वगले माप्यसमुस्थितो यः श्लेष्मो उजः संति संति च यत्र सर्वाः ससर्वदोषोगलवि
ग्धाधिस्तुतस्यैव तुल्यः खलु सर्वजस्य श्लेष्मो महानन्नजं लोपरोधीती वृज्वरो
वायुगते निहंता ३५ कफेन ज्ञातो उधिरा चितेन गले गलो धः परिकीर्तितो सौ पस्ता

भमानः श्वसति प्रशक्तं भिन्नस्वरशुष्कविमुक्तकंठः ३६ कोफेन विदग्धध्वनिस्त्यायतेषु
 श्लेपः सुरोगः श्वसनात्स्वरद्वयः प्रतापवानयः स्वपथुः सकृदगलोपरो धंकु उते क्रमे
 ण ३७ समासतानः कथितो भिषग्भिः प्राणाप्रणुत्सर्वकृतो विकारः यदाहृतो दंस्व
 पठं सताम्रमंतर्गले पूति विशीर्णमांसं ३८ पित्तेन विद्याद्वदने विदोहे स्तनभिः
 सपीतैः यस्याचितं चापि सपित्तकोयात् ३९ कंदूयुतैरल्पउदसवरो र्यस्याचितं
 चापि सर्वैकफेन रक्तेन पित्तदित एकएव कश्चित्पुदिष्टो मुखपाकसंज्ञः ४० औ
 षु प्रकोपे वज्यासुर्मांसरक्तप्रकोपजः दंतमूले तु वज्या च त्रिलिंगमति सोपिनो ४१
 दंतेषु वनसि ध्यंति श्यावतानलभंजता जिह्वागलो ध्वला सस्तुतालुगेष्वर्बुदं
 तथा ४२ स्वल्बो वल्यो वंदो वलासः सविदारिकः ग्लोघो मांसतानश्च श
 तघ्नो रोहिनीगले ४३ असाध्याः कीर्त्तितास्ते रोगानवदशेव तु तेषु चापि चि

यावैद्यप्रत्याख्यायसमाचरेत् ४४ इति मुखरोगनिदानं समोरणाः श्रोत्रगतोऽप्य
याचरन्समंततः शूलमतावकीर्णयोः करोति दोषेऽप्यथास्वमात्रतः सकर्ण
शूलः कथितोदुराचरः १ कर्णश्रोतः स्थिते वातेऽप्रणोति विविधानस्वरान् मेरी
मंदग्रां खानां कर्णनादः स उच्यते २ यदाशब्दवहं वायुः श्रोत्रमावृत्य तिष्ठति
शुद्धश्लेष्मान्वितो वापि वाधिर्यं तन जायते ३ वायुपित्तादिभिर्धुक्तो वेरुधोषोऽप्य
संस्वरं करोति कर्णयोः स्वेदः प्रकीर्तितः शिरोभिध्वातादप्यवानिमज्जेत् प्रणा
कादप्यवा विप्रधे ४ स्तवेद्विषयं श्रवणो निलावृतः सकर्णसंश्राव इति प्रकीर्ति
तः माउतः कफसंयुक्तः कर्णकंदु करोति च ५ पित्तश्लेष्मा जायते कर्णगर्थाः
सकर्णगर्थाः द्रवतां द्रवतो यदागते विलापितो धूनमुखं प्रपद्यते तदा संवरं
प्रतिनाह संक्षितो भवेद्विदोऽगः शिरसोऽभेदकृतं यदा बभूव लय्यवा पि जंत
वः सजंत्यपत्याप्यवापि माक्षिकाः ७ तदंजनत्वाच्छ्रवणो निउध्यते भिषगभिः राधे

श्लेषानुज्ञातं विविधं रसेन ४ सत्ते चिदाधेय्यवाप्यभुक्ते करोतितित्तास्वमि
कंदाचित् (उद्गारमेवंविधमेव कंठहृत्कुच्छिदाहं शिरसोऽनुज्ञां वा करचररादोह
मोक्षं महतीमनुचिः स्वरं च मपित्तं ६ जनयति च कंठमंडलपिडकाशतानि
चित्तागात्रेण गचयं रोगो यं मपित्ताख्यो यत्वात्संसाध्यते नवः ७ विरोस्थितो भ
वेत्तथाप्यः कृच्छ्रसाध्यः सकंस्पचित् सानित्तं कफं सकफं तच्चुल्लक्षयेत् ८ दो
षलिंगेण मतिमान् भिषक् मोहकरं हितं कं पप्रलापमूर्च्छाचिमिचिमिर्न
गात्रावसादशूलानि ९ तमसो दर्शनं विभ्रमं मोहदृष्टीणं नित्यं पुते क
फं निष्ठीवनं गौरवज्जडता उचिः शीतवामिलेपः १० दहनवत् सादकं इन्द्रि
चिन्हं फफानुगते (उभयमिदमेव चिन्हं मनुत कफसंभृतं मे ११ अमृपित्त
निदानं लवणासूकरुक्षादिसेवनादोषकोपनात् विसर्पसंसाधयेयः स

अथ

क्रमिकरीजोगादः पतंगासपिपघश्चकारणश्रोतः प्रतिश्रुति ८ अतीवव्याकुलत्वं च भ
 शंकुर्वेतिवेदनां कारणा निस्तुघ्नेत्यर्थतया पूरय रायते ८ तस्मिन् धरति उक्तीव
 निष्पदोमंमदना क्षताभिधातः पुभवस्तु विद्रधिर्भवेत्तथा दोषकृतोपरः पुनः १०
 सरक्तपीता उरामस्रमास्रवत्पूतोदधुमायनदाहश्लेष्मान् कारणापाकस्तुपित्त
 नश्लेषविल्लेदकद्रुवेत ११ कारणाविद्रधिपाकाद्वाजायते चावुपूरणात् नादेति
 उक्तीमस्तस्य श्लेषः स्रवस्तनुश्चास्रवरं च वातात् १२ श्लेषः सरागोदररा
 विदाहाः सपीतपूतिस्त्रवरं च पित्तात् वैश्रत्यकंडूछिरश्लेषशुक्लः स्निग्धाशु
 तिः श्लेष्मभवेति उक्ते १३ सर्वाणि नूयानि च सन्निपात स्रवश्च तत्राधिकदोषव
 र्णः सौकुमार्याचिरोत्सहे सहसाति प्रवर्धते १४ कारणाश्लेषो भवेत्पात्सां स उज्जः
 परितोपवान् क्रस्मा उरानिभिः स्तब्धः स वातात्परिपारकः गुर्वभरणा संयोगा
 ताडना दूर्ध्वनामपि श्लेषः पात्सां च वक्ष्यामो दाह पाक उज्जा न्वितः १५ रक्ताभा

र्यतः परिसर्पनात् ^{१॥} पृथक्पृथक् निश्चेको विसर्पाद्विज्ञास्यः अग्न्याहोवातपि
 ताभ्यां ग्रन्थाभ्याः कफवातजः ३ यस्तु कर्दमको घोरः सपित्तकफसंभवः रक्तलेसी
 काल्वं मांसं दूष्य दोषास्त्रयो मलाः ४ विसर्पाणां समुत्पन्नो विज्ञेयः सत्यध
 तवः तत्र वाततपरीसर्पो वातज्वरसमव्ययः ५ श्लेष्मस्फुरणनिस्तोदः
 भेदायाः सार्तिहर्षवान् पित्तादुतगतिः पित्तज्वरलिंगो तिलोहितः ६ कफा
 लं दुपुतः स्निग्धः कफज्वरसमानजः सन्निपातसमुत्पन्नः सर्वरूपसमन्ति
 तः ७ वातपित्तज्वरछर्दिमूर्च्छितो सारत्तुभ्रमेः अस्थिभेदाग्निमदनतम
 कारे च कान्वितः ८ कारेति सर्वमंगं च दीपां गारा वकी रीवत यं यं देष्टुं वि
 सर्पति भवेत्स सः श्वातांगारसितो निलो रक्तो वा सपृथीयते अग्निदाधइव
 स्फोटैः श्लेष्मं कृत्वा दुतं स च मर्मनुसारिवी सर्पः स्याद्वा होति वलः स्तुतः व्यथो
 तांगहरेत्सा शोनिद्रो च स्वासमीरयेत् ११ हिक्का च सगतो वस्यामिदुःशोभ

सर्वत्र वि

सूक्ष्मनिरीक्षनाद्यनेत्रे विकाराः जनयन्ति दोषाः वातायित्वात्कफः ५

इति नासारोगनिदानं । उष्माभितप्तस्य जलपूवेशादुरेक्षणात्स्वप्नविपर्ययाद्यु
स्येदादुजो धूमनिषेवनाच्चूर्ध्वविघाताद्वमनान्नियोगात् १ इव तथा नानिष्टिसे
वनाद्युविन्मूत्रवातागमनिग्रहाच्च पृश्नस्तस्येदं नशोककाशाद्विरोभिघाता
दतिमद्यपानात् २ तथा अतृणांच विपर्ययेण स्नेशाभिघातादतिमैथुनाच्च
वाष्पग्रहाद्रक्तदमिष्यंदमिष्यंदश्चतुर्विधः प्रापेरुजायते घोरः सर्वनेत्रमयाकरः
४ निस्तोदनस्तंभनरोमहर्षसंकोचपाउषाशिरोगितायाः विशुष्कभावाणि
शिराश्चुता च वाताभिपन्नेन यने भवन्ति ५ उष्माभिर्नंदागुत्ता द्विष्टेयः वंद
पदेहावपि शीतता च स्त्रीवो बहुः पिच्छिलस्वचापि वास्पतिफलाभिपन्नेन यने
भवन्ति ६ ताम्रश्चुता लोहितनेत्रता च तारा समंतादति लोहिताश्च पित्तस्य
लिंगानि षण्यानि रक्ताभिपन्नेन यने भवन्ति ७ वृद्धैरेतैरभिष्यंदैर्भराणां मन्त्रि

यावता तावन्तस्त्वधिमंथाः स्पृशयन्ते तीव्रवेदनाः ८ उत्थाद्यत इवात्यर्थे नेत्रं निर्म
 ष्यते तथा शिरसोर्ध्वं चतुर्विधादधिमंथं स्वल्नक्षरौः ८ हनोद्विष्टं श्लेष्मिकः स
 मंथ्यैरात्रादधिमंथो रक्तजः पंचरात्रात् वज्रात्राद्वातिकश्चैव हन्यान्मिथ्या चारा
 त्यैतिकः सधरुव १० उदीर्य वेदनं नेत्रं रोगोद्रकसमं चितं मर्मनिस्तोदशला
 शुपुक्तमामंतुतं विदुः ११ मंदवेदनता कंडू संरंभोष्मप्रशतता प्रसन्नवर्त्मना
 वाह्ये संपक्वो दोषमादिशेत् १२ कंडूपदेहोष्मृतः पक्वो दुर्तरसन्निभः संरंभी प
 व्यतेयस्तु नेत्रपाकः सश्लेष्मजः १३ शोथहीनानि लिङ्गानि नेत्रपाके विदोषजं
 उपेक्षणादधियदाधिमंथो वातात्मको दूषयंती प्रसह्या उज्जाभि उद्गामिरसा
 धरुषहता भिमंथः खलुरोग उक्तः पद्मद्ववाद्वा भुवमाश्रितस्तु यदानिलः संश
 रतिप्रदुष्टः पर्यायसश्चोपि उज्जं करोति उत्थात् पर्यायमुदाहरेत् १५ वारं वारं

वपर्यतिभुवोनेत्रेचमाउतः उज्ज्वलिविधातीवा सज्जेयोवातपर्ययः १६ पकरि
तंदानुराचूतवर्त्मसंदल्यतेचाकिलदर्शनं च सुदानुरांयत्पुतिपघतेवशुक्लो
क्षिपाकोमदहतंतदक्षि यस्यावदूकरोशिरोहनुस्थो मन्मागतोवाप्यनिलो
न्यतोवा कुर्यादुज्जं वैभुविलोचनेचतमन्यतोवातमुदाहरंति श्पावलोहितप
र्यतसर्वचाक्षिप्रपच्यते सदाहृशो फमाश्रावमसूधुषितमसूतः १८ अवेद
नापि सवेदना नायस्याक्षिराजोहि भवंतिताम्रा मुहुर्वीरसंतिचताः समंता
द्याधिः शिरोत्यात इतिप्रदिष्टः मोहाक्षिरोत्यात उपेक्षितस्तुजायेतरोगस्तु
शिराप्रहर्षः २० ताम्राश्रमधुश्रुवतिप्रगाढं तथा नशक्वा स्यमिधोक्षितं च
सर्वगताः सप्तदश निदग्नरूपं च भवेद्विज्ञप्ते सूच्येव विदुं प्रतिभा तियद्वै २१
श्रावंस्त्रवेदुस्ममतीवयच्चतत्सवुरां शुभमुदाहरंति इष्टे समीपेतु मेतुपच्च

नचावगाहनचसंस्त्रवेद्यु २२ अवेदनंवा नचयुग्मशुक्रंत सिद्धिमायाति कदाचिदे
 व सादात्मककृष्णगते सदोषं प्रखेदुकुंदं प्रतिभावभासं २३ वेहायसाभुप्रत
 नपुकाशामधोवृणं साध्यतमंवदंति गंभीरजातं वहलं वशुत्तं चिरोपितं चापि
 वदंति साध्यं २४ विद्धि नमधं पिशिता वतं वा वतं शिला सूक्ष्मद्रष्टि कृद्यु हि
 जगतं तोहितं मंततश्च चिरोपितं चापि विवर्जनीयं २५ उस्माभुपातः पिडका
 चनेत्रेयस्मिन् भवेन्मुद्रनिभं च शुक्रं तदप्यसाध्यं प्रवदंति केचिदभ्यंचयति तिरप
 क्षतुल्यं २६ श्वेतः समाक्रामति सर्वतो हि दोषेण यस्या तिलमंडलं च तं मादिका
 ययमाद्विरोगं सर्वात्मके सर्वपित्तव्यमाहुः २७ मिष्योपचाराद्गोराणां दोषा
 छाघाततोपि वा अजका जायते नेत्रे कृष्णद्रष्टि समाश्रिता २८ अजापुरी
 ष संकाशामृद्धिका फूल सन्निभा कठिना गोस्तनाकारकल संस्थान
 सन्निभा २९ वातरक्तसमस्याना प्रशशस्त्वजका स्मृता अजापुरीष प्रति

मो उजावान सतोहितो लोहितापि छित्तास्तु ३० प्रगल्भः कस्मो प्रचयो भूपेति
तच्चाजकाजातमिति व्यवस्येत कस्मजाः चत्वारः घृण्यमेपरलेदोषो यस्य द्रष्टु
व्यवस्थितः अव्यक्तानि स्वरूपाणि कदाचिदप्यपश्यति ३१ दृष्टिभ्रंशं विद्वत्तति
द्वितीये परलेगते मदिकामशकांश्चापि जालका निच पश्यति ३२ मंडलानि
पताकां च मरीचीनकुंडलानि च पनिष्मवांश्च विविधान् वर्षमभूतमां सिच
३३ दूरस्थानि च रूपानि दुर्लभां चरविभ्रमं यत्नवानपि चात्यर्थं सूचीपाशं
न पश्यती ३४ उर्द्ध्वं पश्यति नाधस्तात् तृतीये परलेगते महंत्यपि च रूपानि द्रष्टु
दितानां च चोवरेः ३५ करीनाशादिहीनानि विकृतानीव मन्यते यथो ज्ञेयं
चरज्येत द्रष्टुं द्रष्टुं दीर्घकृत्यसा ३६ अधस्येतु समीपस्थं दूरस्थं चोपरि स्थि
ते पार्श्वस्थिते तथा दोषे पार्श्वस्थं नैव पश्यति ३७ समंततः स्थिते दोषे संकु
त्तानीव पश्यती छिन्नास्थिते त्रिधा पश्यद्दुधावानवस्थिते ३८ दोषे द

विगतेतिर्यगेकं वैमन्यते द्विधा तिमिराद्यः सर्वे रोगश्चतुर्थपरलंगतः ३८ उणादि
 सर्वतोदृष्टि लिंगानां समतः परा तस्मिन् पित्तमोभूते नोतिगूढमहागदे ४० चंद्रा
 दित्योसनचावंतरिहैवविधुतः निर्मलानितेजोसिभाजिस्मृनिजपश्यती ४१
 सखल्लिंगनाशस्तुनीलिकाकाचसंज्ञिताः वातेनचापि नूपाणि समंतादिह
 पश्यति ४२ आविल्लान्यउणाभानिव्यतिधानिमानवः पित्तेनादित्यखधो
 तेशक्रचापतडिदृणान् ४३ नृत्यश्चैव प्रिखिनः कक्षं नीलं च पश्यती कफे
 नपश्येद्रूपानिस्त्रिधानिससितानिच ४४ सल्लिलमावितानीवजलका
 निचपश्यती पश्येद्रुतेनरक्तानितमोसिविविधानिच ४५ हरितान्यप्यक्र
 द्मानिपीतान्यपिचमानय सन्निपातेनचित्रानिस्मृतानीवचपश्यती ४६ व
 हुधाचद्विधावापिसर्वीन्येवसमततः हीनाधिकां गान्यथाज्योतिष्यपिच
 पश्यती ४७ पित्तंकुर्यात्परिष्मायीमूर्द्धितेपित्ततेजसा पीतादिशस्तयोद्यतमा

दित्यमिव पश्यती ४८ विकीर्यमानखद्योतैः वृक्षास्तेजोभिरेव च वक्ष्यामिषद्विधं रो
गैः लिंगनाशमतः परं ४९ अरुणो मातृयाः दिष्टो मूत्रापी च नीलश्च तथैव पित्तो वफा
स्सितः शोणितस्तु सरक्तो विचित्ररङ्गस्तु भवेद्विदोषः ५० अरुणमंडलं दृष्ट्वा स्पृष्ट
वाचा अरुणप्रभं प्रमूत्राणि निरोगे स्यान्मूत्राणि नीलं च मंडलं ५१ दोषक्षयात्स्ययंतत्र क
दाचित्स्यात्तु दर्शने अरुणमंडलं वाता चंचलं पतुषंतथा ५२ पित्ततो मंडलं नीलं
काश्याभं पीतमेव च श्लेष्मरणा वहलं स्निग्धं शंखकुंदे दुपांडुरं ५३ चलत्पद्मपत्ता
शस्यः शुक्लो विंदुरिभांसः सद्यमाने च नयने मंडलं तद्विस्मयति ५४ प्रवालपद्म
पत्राभं मंडलं शोणिताल्मकं दृष्टिर्नोगो भवेद्विचित्रो लिंगनाशो विदोषजे ५५ यथा
स्वं लिंगदोषानि सर्वे येव भवंति हि पित्तेन दुष्टेन पादा तु दृष्टिः पित्तासूभावादपि
पश्येत ५६ तथा नरः श्लेष्मविदग्धदृष्टिस्तान्येव शुक्लानि तु पश्यते यः त्रिषु स्थि
तोऽस्य परलेषु दोषो न त्तां धमायाति नरः प्रसत्य ५७ दिवा सूर्या न ग्रहीत दृष्टिः

पश्येत्तु नृपाणि कफास्यभावात् श्लोकज्वराया सशिरामितापैरव्याहतायस्य नरस्य दृष्टिः
 ५८ सधूमवानवपश्यति सर्वभावानसधुमेदर्शयवदंतिकेचित् यः ह्रस्वपात्यो दिवसेषु क
 द्द्राह्रस्वानि नृपानि वतेन पश्येत् ५८ विद्योतते जस्य नरस्य दृष्टिदोषाभिपन्नकुलस्य य
 द्दत चित्रा निनृपानि दिवा च पश्येत्सवे विकारेन कुलाधसंज्ञ ६० दृष्टिर्विनृपाणि श्वस
 नो पश्येत्संकुचते भंतरतश्च याति जुगावगाठचतमहिरेण भीरवेति प्रवदंतितज्ञ
 ६१ वात्यो पुनर्द्विहसं प्रदिष्टे निमित्ततश्चापि निवित्तितश्च निमित्तितस्तत्र शिरो
 मित्तापो ज्ञेयस्य भिष्यदनिदर्शनास्तु ६२ र्षिगंधर्वमहोरगाणां संदर्शने चापि वभा
 स्वारस्य हन्येत दृष्टिर्मनुजस्य लिंगनाशस्य निमित्तसंज्ञः ६३ तत्रादिविषयमिवा
 वभाति वै इयं वरुणविमला च दृष्टिः विकीर्षते शीर्षति भिद्यते च नरणां माभिधातुता
 च दृष्टिः ६४ दृष्टिजाः द्वादश प्रसूयन्मत्तनुस्तीर्णं स्वावं रक्तं निभंसिते संवेदं मृदुशु
 क्ताभं शुक्लं तद्वत्ते विरक्त ६५ पद्मानं मृदुरक्ताभं यन्मां संधीयते सिते पृथुदं मृदुधि

मोसार्मवह्लंतवपत्तनिभं ६६ स्थिरमस्त्राविमोसाद्यंशुक्ततश्चर्मपंचमं श्वावासुः
पिशितनिभाश्चविंदवे ६७ वैसुत्पाभाः शितनियताः ससुत्तिसेसः स्कोपशशु
धिरोमहानसरक्तः संतानस्मत्तइहयात्तसंज्ञितस्तु ६८ शुक्लछामिपिडकाशिराव
तापातवृषादसितसमीपजांशिराजां काश्याभोमृदुरथवारिविंदुकल्पोविज्ञो
नयनसितैवलाससंज्ञः शुक्लजाएकादश पञ्चशेषः संधिजोयः सतोदस
वत्पुं सहिपुयात्तसाद्यः ६९ ग्रंथिर्महानदसंधावपाकीकंडू प्रायोनिउजस्तु
पनाहः गत्वा संधानश्रुमार्गेणादोषाः कुर्युः शग्वानत्तदलोः स्वैउपेताना ७०
तेवैश्रावनेत्रनाडीतिवैकेतस्यालिंगकीर्तयिष्येचतुर्धा पाकात्संधौ संश्रवेद्यस्तु
पुंयपुः स्वावोसोगदः सर्वजस्तु ७१ स्वेतं सांदपिष्ठितं पः श्रवेद्विष्टेष्वास्वावोदो
विकारोमतस्तु ७२ श्रावः शोः कितोपो विकारः स्वैदुस्संतत्ररत्तभूतं ७२

रिद्राभं पीतमुष्णं जले वपित्ता स्वावः संस्त्रवेत्साधिमधात् ताम्रतन्वी दाहपाको पपन्ना ज्ञेया
 वैद्यैः पिंडकापर्वना सं ७३ जाता संधौ शुक्लत्रह्मो लज्जी स्यातास्मिन्नेव स्रविनी पूर्वलिं
 गा क्रमिगंधि वर्त्मनः पक्ष्मराश्च कंडू कुर्युः क्रमयः संधिजाताः नाना रूपा वर्त्मश
 ली संधौ चरत्यतयेन दृश्यन्ते ७४ संधिजानव अम्यंतरमुखी ताम्रवात्स्यतो वर्त्मत
 श्वसः सोत्संगोत्संगपिंडकारत्ता स्थूलकंडुरा वा मांते पिंडका धाताभिघते पि
 ण्डवत्यपि कुंभी कवीज सदृशाः कुंभीका सान्निपातजाः ७५ स्वावन्मः कुंडुरा गु
 र्वोरत्तसर्वयसंनिभाः उजावत्यश्च पिंडकाः श्लेष्मका इति कीर्तिताः ७६ पिंडका
 पाखरा स्पृष्टा सृक्ष्माभिरभिसंभृता वर्त्मस्याशर्करा नाम सरो गो वर्त्मदृष
 णः ७७ र्वी उवीज प्रतिमाः पिंडका मंदवेदनाः श्लेष्मणा खराश्च कर्म स्यात्तदर्श
 वर्त्म कीर्तते ७८ दीर्घी कुरा खरस्त द्रोदानुरो भ्यंतरो द्वयः व्याधिरेव समाघातः श
 ष्क शो नामनामतः ८० दाहतो दवतीता म्रपिंडका वर्त्मसंभवा मद्दी मंद उजा सृक्ष्मा

ज्ञेयासांजननामिका २१ वर्त्मान् यदीयते यस्य पिडकाभिः समंततः सवर्णभिः छिन्नाभिः
विघादहलवर्त्मतत कंडुरेणात्पतो देन वर्त्मश्लोकेन योनरः २२ न समं द्वायेदं
भवेद्वर्त्मानुबंधकत मृदल्यवेदनंता मृद्वर्त्म सममेव च २३ अकस्माच्चुमवेदुत्तं
क्षिप्तवर्त्मतेतितद्विदुः क्षिप्तं पुनः पित्तयुतं श्लोशितं विदहेय्यदी २४ तदा क्षि
प्तवर्त्मापन्नमुच्यते वर्त्मकर्मसं यद्वर्त्मवात्यतो तश्च श्वावंशश्च सवेदनं २५
तदाहुः श्वाववर्त्मेति वर्त्मरोगविशारदः सज्जं वात्यतः श्वनं वर्त्म यस्य नरस्य हि
२६ प्रक्षिप्तवर्त्मतद्विघात्क्षिप्तमत्यर्थं संततः यस्य धोतन्यधोतानि संबंध्यंते
पुनः पुनः २७ वर्त्मानि परिपक्षा निविघात्क्षिप्तवर्त्मतत निमुक्तसंधिनिश्च
क्षुं वर्त्म यस्य नमीत्यते २८ एतद्वातं बह्वर्त्म ज्ञानी याददाचित्तकः वर्त्मांतरस्य
विषमं ग्रंथि नूतनवेदनं २९ आचक्षीता बुद्धिमितिसरत्तमवित्तं वित्तं २९ नि
मेषरणीं शिरावायुः प्रविष्टो वर्त्मसंश्रयात न चात्तयति वर्त्मानि निमेषानां मतो

गदः ८० सकंदुपिच्छितः कोलसंस्था नोत्तगनस्तुसः लगणो नाम सव्याधिस्तिंग
 तः परिकीर्तितः ८१ वर्त्मस्थो योपिवर्द्धतलोहितो मधुरं कुरः तद्रुतं शोणितस्य
 स्थिन्नं छिन्नं प्रवर्तते ८२ अणकी कठिनस्थूलो गंधि वर्त्मभवो उजः त्रयोदोषाः
 वहिः शोथं कुर्युस्थिद्राणि वर्त्तनोः ८३ प्रस्रवंत्यंत उदकं शिवहिषा वर्त्म तत्र वाता
 द्या वर्त्म संकोचं जनयंति मलापदा ८४ तदाद्रुं नश्वोति कुं वनं नाम तद्विदुः प्र
 वालितानि वातेन पक्ष्मण्यक्षि विप्रंति हि ८५ दृष्टं त्याक्षि मुहुस्तानि संरंभं
 जनयंति च असिते सितभागे च मूलकोशात्पतंत्यपि ८६ पक्ष्मकोपः सविज्ञे
 यो व्याधिः परमदा उराः वर्त्म पक्ष्मा शयतगं पित्तं रोमणि पातयेत् ८७ कंदु
 दाहं च कुजते पक्ष्मा शातं तमादिशेत् वर्त्म पक्ष्मजाः इति चक्षुरोगनिदानं शि
 रो रोगा च जायंते वातपित्तकफैस्त्रिभिः सन्निपातेन रक्तेन क्षयेन क्रमिभि
 स्तथा १ सूर्यावर्त्तनंत वाता दी च भेदकं शंखकाः पस्या निमित्तं शिरसो उद